

คนกับงาน

นริศ จำนุรักษ์ : นักอนุรักษ์ของชาวบ้าน-นักประสานเพื่อชุมชน

พิทยา บุชรรัตน์
และกองบรรณาธิการ

ข้อมูลจำเพาะ:

นริศ จำนุรักษ์ เป็นชาวจังหวัดพัทลุงโดยกำเนิด ปัจจุบันอายุ 34 ปี สมรสแล้วกับ นางรุ่งรัตน์ จำนุรักษ์ มีบุตรชาย 1 คน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่ จังหวัดในบ้านเกิด จากนั้นจึงเข้าศึกษาในโรงเรียนป่าไม้แพร่ เข้ารับราชการในกรมป่าไม้ตั้งแต่ ปี 2524 พร้อมกับการสมัครเข้าเรียนในระดับปริญญาตรี จนจบปริญญา 2 สาขา จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปี 2535 ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง จังหวัดตรัง ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพัทลุง ในนามพรรคความหวังใหม่แต่ ไม่ประสบความสำเร็จ จึงกลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่งในปี 2535 และศึกษาต่อใน ระดับปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ในสาขาวิชาพัฒนาสังคม

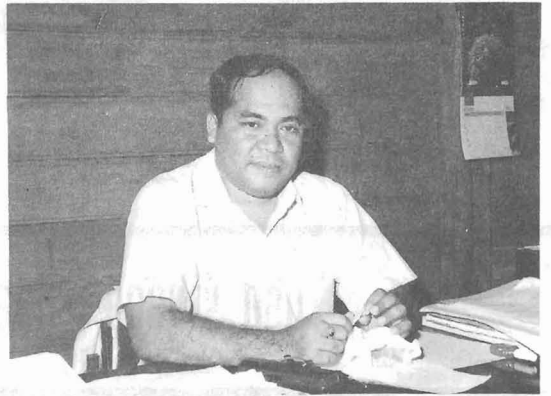
ปัจจุบัน นริศ จำนุรักษ์ ทำหน้าที่ในฐานะหัวหน้าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ณ อุทยาน นกน้ำคูซุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา และกำลังจะเดินทางไปรับตำแหน่งหัวหน้าเขต อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ณ อุทยานนกน้ำทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง

จุดเริ่มที่ป่ากราด

ท่ามกลางข่าวคราวของการต่อสู้และปกป้องป่าชุมชนที่เรียกกันว่า “ป่ากราด” ของชาวบ้านตำบลสะทอน อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา บนหลักการ “ป่าต้องเป็นของชุมชน” จนกระทั่งกรมป่าไม้ได้ประกาศให้เป็น “เขตห้ามล่าสัตว์ป่า” ในปี 2525 นริศ ขำนุรักษ์ คือผู้อยู่เบื้องหลังการทำงาน การผลักดัน และร่วมประสานกับชาวบ้านในฐานะหัวหน้า “เขตห้ามล่าสัตว์ป่า - ป่ากราด” คนแรก จนได้รับรางวัลนักอนุรักษ์ดีเด่นแห่งประเทศไทยร่วมกับชาวบ้านในโครงการป่ากราด

นริศ ขำนุรักษ์ กล่าวกับเราอย่างถ่อมตัวว่า “ผมเป็นหัวหน้าคนแรกที่จัดระบบป่ากราด ก่อนผมไปอยู่ ประชาชนเขาดูแลอยู่แล้ว ผมเพียงแต่ไปจัดการ ให้เป็นระบบเท่านั้นเอง และนำชื่อเสียงของคนที่นี่ดูแลป่ากราดมาแต่ต้นไปเผยแพร่จนได้รับรางวัลร่วมกัน”

ด้วยแนวคิดและอุดมการณ์ที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ และเชื่อประโยชน์ต่อชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น ด้วยเจ้าหน้าที่ราชการ แม้ว่าเขาจะต้องเข้าไปควบคุมดูแล และจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้มีอำนาจและกฎหมายอยู่ในมือแต่โดยสำนึกและแรงปรารถนา นริศ ขำนุรักษ์คิดและบอกกล่าวเพื่อนร่วมงานอยู่เสมอว่า “ผมศรัทธาในพลังของประชาชน ประชาชนควรเป็นหลักในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติของเขา การทำ

นริศ ขำนุรักษ์ : ผศศรัทธาในพลังของประชาชน

งานของผมจึงต้องให้ชาวบ้านได้เข้ามาร่วมในทุกกระบวนการ งานจึงค่อนข้างประสบความสำเร็จ”

ด้วยใจรักและศรัทธาต่อระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย นริศ ขำนุรักษ์ ใฝ่ฝันจะเป็นนักการเมืองเป็นตัวแทนของประชาชนเป็นความต้องการที่จะนำความเป็นไปได้หรือผลประโยชน์ทางการเมืองมาช่วยแก้ปัญหาเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังเกิดขึ้นและกำลังจะตามมาในอนาคต

“ผลประโยชน์ทางการเมืองในปีนี้ ผมหมายถึงการที่ประชาชนมีเสียงอย่างเต็มที่ในเรื่องของธรรมชาติ ประชาชนมีสิทธิที่จะดูแลทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ด้วยตนเอง ประชาชนมีสิทธิจัดการและมีสิทธิเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งในอดีตรัฐเป็นผู้จัดการ เป็นผู้ดูแล และเป็นผู้แบ่งปันผลประโยชน์ให้ประชาชน”

แม้ว่าบนเส้นทางทางการเมืองจะยังไม่มีคำตอบ สำหรับ นริศ ขำนุรักษ์ ในวันนี้หรืออาจมีวันเวลาอีกยาวไกล แต่สำหรับภารกิจของนักอนุรักษ์

นริศ ข่านุรักษ์กำลังให้สัมภาษณ์ "ทักษิณคดี."

แล้ว เขายังเด็ดเดี่ยวมั่นคง ระยะเวลาของการเรียนรู้และสั่งสม ประสบการณ์ เกิดเป็นองค์คุณ และคุณูปการทั้งต่อตัวเขาเองต่อชาวบ้าน ต่องานที่รับผิดชอบ และต่อกรมป่าไม้

“ในอดีตกรมป่าไม้ทำงานเหมือนศิลปินเดี่ยวทำงานด้านการปราบปรามเป็นหลักและต้องพบกับความล้มเหลวซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนเกิดวิกฤตการณ์ต่อป่าไม้ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่น ๆ ”

โครงการป่ากราด ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน จนกลายเป็นป่าของชุมชน ที่ชุมชนเป็นผู้ดูแลและรักษาป่า สะท้อนการทำงานของข้าราชการที่สามารถประสานกับชาวบ้านนำเอาศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เคยเป็นมา และเป็นอยู่ มารับใช้ชุมชนอย่างทันสมัย แม้เป็นเพียงปรากฏการณ์ธรรมดาหรือเป็นเรื่องเล็ก ๆ ในสายตาของบางคนบางกลุ่มจากภายนอกที่เข้ารับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ระบบการผลิตที่พัฒนา มาพร้อมกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่ก็ได้รับการพิสูจน์ว่าชาวบ้านสามารถดูแลตัวเอง และมีสิทธิ์ตัดสินใจชะตากรรมของตนเองได้

จากป่ากราดถึงลียง : เกาะแห่งชีวิตและความหวัง ณ. อันดามัน

นริศ ข่านุรักษ์ มารับงานใหม่ในฐานะหัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลียงอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

เกาะซึ่งเป็นหาดทรายและมีความอุดมสมบูรณ์ สำหรับนกชายเลนหลากหลายชนิด ทั้งที่เป็นนกประจำถิ่นที่อาศัยอยู่บนเกาะลียงตลอดปี และในฤดูแห่งการเดินทางเหล่านกชายเลนจากแดนไกลอีกมากมายจะมุ่งหน้ามาที่นี่ เป็นการเดินทางของผู้อพยพเพื่อมาสู่ถิ่นที่อุดมสมบูรณ์กว่าหรือเป็นการย้ายถิ่นจากแหล่งผสมพันธุ์ไปหาที่ที่มีอาหารมากกว่าจนกระทั่ง ถึงฤดูผสมพันธุ์จึงจะพากันกลับถิ่นเดิม เกาะลียงเป็นหนึ่งในไม่กี่แห่งที่ฝูงนกจะมาเยือนและอยู่อย่างค่อนข้างปลอดภัย

ภาระหน้าที่ของนริศ ข่านุรักษ์ และเพื่อนร่วมงานเพียงไม่กี่คนที่ได้รับมอบหมายดูยิ่งใหญ่เกินกว่าจะแบกรับได้ แต่เขาก็ทำได้ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลียงจึงเป็นแหล่งรองรับของนกดูนกจากแดนไกลด้วย จึงไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกหากเราจะเห็นชายหนุ่มจากเดนมาร์ก ญี่ปุ่น หรืออาสาสมัครจากสหรัฐอเมริกา มายืนบอกเล่าอธิบายถึงชนิดและการอพยพ ของนกชายเลนเหล่านั้นบนเกาะลียง

ด้วยข้อสรุปความชัดเจนและแรงวาดหวัง นริศ ข่านุรักษ์ เริ่มงานอนุรักษ์ปลาพะยูน สัตว์สงวนที่กำลังจะสูญพันธุ์ร่วมกับชาวบ้าน นักวิชา-

การ นักอนุรักษ์และองค์กรเอกชนอย่างสมาคมหยาดฝนในจังหวัดตรัง ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญาและประสบการณ์จากโครงการป่ากรด

การสำรวจหาพะยูนหรือที่ถูกเรียกว่า “วัวทะเล” สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ซึ่งอาศัยอยู่ในน้ำ ริเริ่มจากกรมป่าไม้มีข้อมูลอันทำให้เชื่อได้ว่า ในท้องทะเลไทย บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบงยังมีพะยูนฝูงสุดท้ายอาศัยตามแนวหญ้าทะเลรอบ ๆ เขตฯ คือ แหล่งอาหารที่พะยูนจะเข้ามากินเวลาน้ำขึ้น

แนวชายฝั่งไม่ได้เป็นเพียงแหล่งหากินของพะยูน หากยังมีคนอีกมาก ที่เป็นชาวประมงขนาดเล็กต้องอาศัยแนวชายฝั่งนี้จับสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพด้วย แต่เรืออวนรุน หรือการทำประมงขนาดใหญ่ได้ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งที่อุดมสมบูรณ์ ทำลายหญ้าทะเล และทำลายเผ่าพันธุ์ของพะยูน

การอนุรักษ์พะยูนและแนวหญ้าทะเลชายฝั่งได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เพราะชาวบ้านรู้จักและมีวิถีชีวิตผูกพันกับพะยูนมาแต่ครั้ง ภูเขา ทั้งในระบบแห่งวิถีการอยู่ร่วมกันของทุกชีวิตในธรรมชาติและระบบความเชื่อ ชาวบ้านเรียกพะยูนว่า “ปลาดูหยง” “หมูทะเล” หรือ “เงือก” นั่นเอง

การอนุรักษ์ปลาพะยูน นอกจากจะช่วยให้ “วัวทะเล” ถูกประกาศให้เป็นสัตว์สงวนตัวที่ 14 ไม่สูญพันธุ์แล้วปลาเล็กปลาน้อยเต่าทะเลปะการัง กระทั่งหญ้าทะเลก็จะกลับคืนมา นั่นคือ ชาวบ้านได้มีโอกาสทำมาหากินแบบยั่งยืน ทำประมงขนาดเล็กตามชายฝั่งตามแบบพื้นบ้านด้วยการ

อาศัยการพึ่งพาซึ่งกันตามวิถีแห่งธรรมชาติ พะยูนฝูงสุดท้ายในท้องทะเลไทยก็น่าจะมีที่อาศัยอย่างปลอดภัย

ทุกขั้นตอนของการทำงานในแต่ละพื้นที่ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านมีความสุขเยือกเย็น อ่อนน้อมถ่อมตน อาศัยการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี คือแนวปฏิบัติของนักอนุรักษ์อย่างนริศ ชำนุรักษ์

เขาจากหมู่เกาะลิบงมาด้วยความรู้สึกส่วนหนึ่งว่าเป็นความสำเร็จในงานหน้าที่ราชการ และภาคภูมิใจว่า “สัตว์สงวนทั้งหมดนั้นพะยูนอยู่ในใจคนไทยมากที่สุด โดยเฉพาะคนตรัง คนตรังรักห่วงใยพะยูนมาก เห็นคุณค่าของพะยูน พะยูนกับคุณค่าของทะเลตรงแยกกันไม่ได้พะยูนอยู่ในใจคนตรังแล้ว ภารกิจนี้ชาวบ้านรับไปทำแล้ว เอกชนรับไปทำแล้วหน่วยราชการควรทำหน้าที่เพียงให้การสนับสนุนต่อไปเท่านั้น”

สู่กลุ่มทะเลสาบสงขลา:ประสานองค์กรชาวบ้านฟื้นฟูทะเลสาบ

หลังจากนริศ ชำนุรักษ์ ไม่ประสบผลสำเร็จทางการเมืองในการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพัทลุงในปี 2535 เขากลับเข้ารับราชการอีกครั้งช่วงต้นปี 2536 จึงเดินทางมารับหน้าที่หัวหน้าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ณ อุทยานนกน้ำคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

นอกจากหน้าที่ที่จะต้องดูแลเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และนกน้ำคูขุดแล้ว เขาได้เข้าไปมี

กลุ่มนกเหนืออุทยานนกน้ำ คุชูด

ส่วนในการศึกษาสำรวจและรับรู้ความเป็นไปของทะเลสาบ สงขลาในวันนี้ร่วมกับชาวบ้าน นักวิชาการ องค์กรเอกชน หน่วยราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการหยิบยกปัญหาของทะเลสาบขึ้นมาสู่การรับรู้ของสาธารณชน ทำให้มีการตื่นตัวเรื่องทะเลสาบสงขลามากขึ้นหลายฝ่ายคิดและร่วมกันหาแนวทางฟื้นฟู เพราะชีพจรของทะเลสาบสงขลาเป็นไปดังคำกล่าวของ ดร. เรืองชัย ตันสกุล แห่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ว่า

“การประมงในทะเลสาบสงขลาลดลงมากจนไม่เหลือสภาพของอดีตอีกแล้วในปัจจุบัน ทะเลสาบสงขลาไม่สามารถเป็นอยู่ยาว อยู่น้ำ อยู่น้ำ สำหรับคนสงขลา พัทลุง อีกแล้วในปัจจุบัน ทะเลสาบสงขลา อืดโรยพอง ๆ กับแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง ถ้าเปรียบเทียบกับนกมวยทะเลสาบสงขลา ก็เปรียบเหมือนกับนกมวยแก่ ๆ ที่ประคองตัวแทบจะไม่รอด เราใช้ทะเลสาบสงขลาเกินไป ไม่เคยบันยะบันยัง จะใช้จนวินาทีสุดท้ายกันหรือ ถึงเวลาหรือยังที่เราจะบำรุงรักษา (Rehabilitation)

ทะเลสาบสงขลาถิ่นเสียที่ ก่อนจะไม่มีทะเลสาบสงขลาให้เห็นกันอีกแล้ว...”

นริศ ขำนุรักษ์ มองเห็นว่าการแก้ปัญหา น่าจะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ชุมชนเล็ก ๆ โดยทำเป็นแบบอย่าง เพื่อขยายผลสู่ชุมชนอื่น ๆ ในวงกว้างและเริ่มจากที่ชาวบ้านได้ทำอยู่แล้ว

เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่คุชูด อันเป็นทางเลือกหนึ่งของการฟื้นฟูทะเลสาบจึงเกิดขึ้น อันเป็นโครงการที่ **“โครงการแลได้ เพื่อการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม”** ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2534 และ 2535 โดยมีชาวบ้าน ประมงอำเภอ และโครงการแลได้ฯ ได้ร่วมกันปล่อยกุ้งกุลาดำ และปลากะพง มีการกำหนดเขตอนุรักษ์ชั่วคราวเมื่อครบกำหนดก็เปิดให้ชาวบ้านเข้าไปจับได้งานดำเนินเรื่อยมา ความคิดที่จะให้เขตอนุรักษ์เป็นเขตถาวรจึงเกิดขึ้น เพื่อจะได้มีการปล่อยกุ้งปลาอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติอีกด้วย

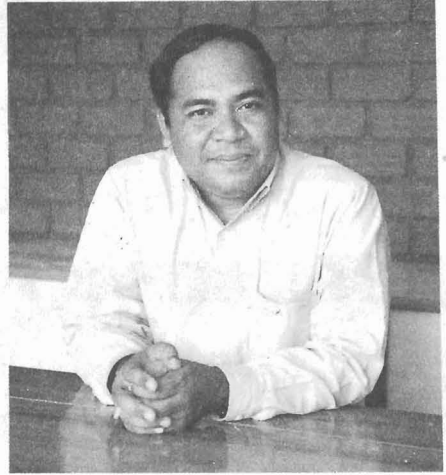
ประมงอำเภอร่วมกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอุทยานนกน้ำคุชูด โดยดำเนินการเพื่อประกาศในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตามกฎหมาย ส่วนดูแลป้องกันมิให้มีการลักลอบเข้ามาทำประมงรวมทั้งการพยายามหาพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ 933.59 ไร่ โดยการคัดเลือกตัวแทนจากชาวบ้าน 8 คน เป็นกรรมการ

แล้วองค์กรชาวบ้านก็เกิดขึ้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของเขาเอง โดยตัวของเขาเองนั่นคือ **“คณะกรรมการการรักคุชูด”** ที่นริศ ขำนุรักษ์ ได้เข้าช่วยเหลือประสานงาน

องค์กรที่สองที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านคุชูด คือ **“ประมงอาสา”** อันเป็นการทำงานของชาวบ้าน

เพื่อตรวจตรา การทำผิดกฎหมายในเขตหวงห้าม ในหมู่บ้านของตน องค์การที่สามคือ “กรรมกร ขุดลอก” เพื่อดูแลพัฒนาหมู่บ้านและเขตอนุรักษ ันธุ์สัตว์น้ำ องค์การที่สี่คือ “องค์กรเยาวชนรักคุชูด” อันเป็นความหวังของตัวนริศ ขำอนุรักษ และ ชาวบ้านคุชูดว่าเยาวชนเหล่านั้นซึ่งผ่านการอบรม กล่อมเกล่าและสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่น จะเป็น ผู้สืบทอดจิตวิญญาณของบ้านคุชูดต่อไปในอนาคต

งานที่นริศ ขำอนุรักษ เข้าไปมีส่วนร่วมหรือ ผลักดัน มักได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านแทบ ทั้งสิ้น เมื่อมีการจัดตั้งเป็นองค์กรโดยให้ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในทรัพยากรของตน การทำงานจึงง่ายขึ้น เพราะโดยธรรมชาติของ มนุษย์แล้วไม่มีใครที่จะไม่หวงแหนเมื่อมีความ รู้สึกว่าสิ่งนั้นเป็นสมบัติของตนหรือมีส่วนได้รับ ผลประโยชน์จากสิ่งนั้นจน ทำให้วันนี้บ้านคุชูดได้ รับการประกาศอย่างเป็นทางการให้ “เป็นเขต รักษาพิชพรรณ”

และดูเหมือนว่าแนวคิดและวิธีการของ ชาวคุชูดได้รับการขานรับและขยายผลต่อ ชาวบ้านในชุมชนอื่น ๆ รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา เพียงแต่รอเวลาการสั่งสม ศึกษาและพัฒนา ปรับเปลี่ยนตามศักยภาพและองค์ความรู้ของแต่ละชุมชน

เส้นทางเดินของนักอนุรักษ์อย่างนริศ ขำอนุรักษ ยังมีอีกยาวไกล บางครั้งอาจอ่อนล้า เหนื่อยหน่าย หรือประสบกับอุปสรรคและปัญหา แต่ด้วยหัวใจ และพลังศรัทธา “ด้วยการเคารพภูมิ บัญญาของคนในท้องถิ่น ด้วยการระดมความคิด จากพี่น้องประชาชนในพื้นที่ ว่าปัญหาของท้องถิ่น นั้นอยู่ตรงไหน วิธีแก้แก้อย่างไร ด้วยปรัชญาที่ว่า

“ไม่มีใครรู้เรื่องนั้นดีเท่ากับคนในพื้นที่นั้น ๆ แล้วจึง สร้างกระบวนการประชาชนบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการอนุรักษ์”

“ทักษิณคดี” ขอให้การสนับสนุนและร่วม ภาครัฐมีใจกับนริศ ขำอนุรักษ ลูกชาวบ้านที่ได้มี ส่วนแบกรับภาระกิจอันมีความหมาย มีคุณค่าต่อ ชาวบ้านต่อท้องถิ่นและการจัดการกับทรัพยากร ธรรมชาติเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นได้มีส่วน เกื้อกูลต่อชาวบ้าน ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง

และเรายังหวังต่อไปอีกว่า วันเวลาที่จะ มาถึง นริศ ขำอนุรักษ ในฐานะหัวหน้าเขต- อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า อุทยานนกน้ำทะเลน้อย จัง หวดพัทลุงคงได้ทำหน้าที่เพื่อบ้านเกิดของคน อย่างที่ตั้งใจ

ด้วยบทสรุปของคนกับงาน เราเชื่อเช่นนั้น ⊕